

Végső búcsú Nyéki Lajostól

Még szinte látom, ahogyan unokámnak és nekem lelkesen mutatja Párizs nevezetességeit; amint kellő elmélyültséggel védi disszertációját a Sorbonne-on; aztán ahogyan a témához illő vidámsággal tartja A humor nyelvi eszközei (Adalékok a viccek stilisztikájához) című előadását Stfluskutató csoportunkban, vagy amint kedves szülőhelyéről, Balassagyarmatról mindig csaknem áhítattal beszél... És 2008 júliusában jött a lesújtó hír: Nyéki Lajos, az 1956 decembere óta Franciaországban élő, de állandóan hazagondoló és gyakran hazatérő kiváló tanár, a magyar és a francia nyelv tudós kutatója, nyelv és ritmus, nyelv és zene összefüggésének ritka szakértője, a mindig derűs kolléga és az igaz barát nincs többé, július 3-án Dél-Franciaországban örökre eltávozott közülünk.

Nyéki Lajos 1926. május 22-én született Balassagyarmaton. Ugyanitt, a gimnáziumban volt magyar és francia szakos tanár. 1956 végétől Franciaországban bizonyos egyetemi tanulmányok elvégzése után sokáig, 18 éven át az Alliance Française intézetében tanította a francia nyelvet idegenek számára. De korábbi szépirodalmi, további tudományos munkásságát is folytatta. Miután már Magyarországon megjelentetett irodalmi fordításokat, köztük két Molière-színdarabot, Franciaországban 1963-ban Elváltatás címen magyar versek franciára fordított gyűjteményével jelentkezett. Később mint immáron egyetemi tanár tanította a magyar nyelvet és kultúrát az Institut National des Langues et Civilisations Orientales nevű felsőoktatási intézményben. 1971-ben megvédte az egykori hazai kandidátusi értekezéshez közel álló doktori munkáját Structure rythmique et communication (une thèse de doctorat de 3ième cycle en linguistique) címen, majd 1990-ben a Sorbonne-on megszerezte az itteni akadémiai doktori címhez hasonló állami doktorátust Linguistique hongroise et linguistique générale című disszertációjával (une thèse d'Etat). Hogy a védésen kiválóan helytállt, magam tanúsíthatom, mivel a Jean Perrot professzor vezette bizottságban én voltam az egyik opponens. Mindamellet Nyéki Lajosnak szerintem a legnagyobb és legmaradandóbb műve az 1988-ban Párizsban megjelent Grammaire pratique du hongrois d'aujourd'hui című 430 oldalas nyelvtankönyv. Ez minden tekintetben sokkal több a tankönyveknél. Tudós tanárnak a francia és a magyar nyelvtudományra alapozott gyakorlati tapasztalatait összegező munkája. A mi szempontunkból szinte hézagpótló volt ez a munka, mert a mi nyelvtanaink akkor még nem tartalmazták az újabb diszciplínák (kommunikációtan, szövegtan, pszicholingvisztika stb.) eredményeit, a Nyéki tanár úr műve viszont igen. Mi jellemzi ezenkívül ezt a kiváló munkát? Mondat-, sőt szöveggközpontú; a mai magyar nyelvet vizsgálja a maga valóságában; a jelenségeket a kommunikáció megvilágításába helyezi; a konnotációt már részletesen tárgyalja; szól a ritmusról és a prozódjáról; sokat ad a funkciók tárgyalására; nagy szerepet kapnak benne a vonatok és nem utolsósorban jól van megszerkesztve, továbbá közérthető. Egyébként 1989-es levelében a következőt írta: „Annak szántam, mint Czigány Lóránt az angol nyelvű magyar irodalomtörténetét.”

A Párizsi vallomások című, Salgótarjánban 2002-ben megjelent visszaemlékezéseiben – ahogy egyik recenzense nevezi: lírai önéletrajzban – szól a balassagyarmati, majd budapesti ifjúkoráról és a franciaországi beilleszkedésükről, valamint a későbbi időről. Itt olvashatunk arról is, hogy édesanyjának szép hangja volt, színészi képességekkel is meg volt áldva. Innen származhat Nyéki tanár úr vonzódása a zenéhez, a nyelv zenei elemeinek a vizsgálatához, amit tovább táplált feleségének

ilyen irányú szaktudása és munkálkodása. 1987-ben jelent meg *Des Sabbataires à Barbe-Bleu* című tanulmánya, amelyben irodalmunk alakulásáról értekezett. 1993-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaságban tartott előadásában Bartók Béla Kékszakállújának zenei dallamát és a zenével párhuzamosan futó szöveg nyelvi dallamát vetette egybe. Fordította továbbá Bartók *Cantata profana* című művét is (egy fordító társsal együtt). Szemiológiai, szépirodalmi, zenei és képzőművészeti ismereteiről, biztos hozzáértéséről tanúskodik a balassagyarmati Honismereti Híradóban 1993-ban megjelent Réti Zoltán akvarelljei Madách Mózeséről című dolgozata. Arra a kérdésre kereste a választ, hogy Madách szövege miként vált a művész keze nyomán színekké, foltokká, vonalakká, s egyáltalán mi az, amit rögzített a drámai költeményből. És még számos magyar és francia nyelvű tanulmányát, cikkét sorolhatnánk fel a magyar irodalom, a magyar költészet, a szemiológia, a prozódia, a zene köréből.

Nyéki Lajos hát elment a minden élők útján. Azzal búcsúzhatunk tőle, hogy műveiben velünk marad, és hogy kedves egyénisége itt él továbbra is bennünk.

Szathmári István
ELTE BTK